

dovoljno obrađen u ovoj studiji, no jasno je da je taj aspekt i najteži za istraživanje.

Drugo, autorica je koristila arhive pomoću prevodioca te skraćeno citirala arhivske dokumente (koji su u originalu na latinskom i mađarskom jeziku), što bi vjerojatno izazvalo kritike historičara. Interes za kombiniranje povijesnih i antropoloških istraživanja koji je u porastu posljednjih godina izazvao je određena metodološka pitanja. Antropolozima bi bilo lakše kad bi već bilo više objavljenih studija socijalno-historijske orijentacije. No budući da to nije slučaj, antropolozi moraju često sami "kopati" po originalnim dokumentima - za što najčešće nisu adekvatno obrazovani - da im posluže kao dodatni izvor za izgradnju "subjektivne dimenzije historije" (tj. "domaće perspektive"). S druge strane, povjesničari uglavnom tretiraju arhivski materijal kao primarni izvor iz kojeg se korak po korak rekonstruira "objektivna historija". Bilo bi korisno kada bi historijski orijentirani kulturni antropolozi, uključivši autoricu ove knjige, eksplicirali svoje metode i ciljeve u upotrebi povijesnih dokumenata.

Konačno, željela bih se dotaći problema na kojeg se K. Verdery samo marginalno osvrće (str.9,25-26 i 373.bilješka 5), koji mi se čini vrlo važnim. Govoreći o teoriji ekonomske zavisnosti u kapitalističkom svijetu, autorica napominje da su je već iznijeli neki rumunjski ekonomisti početkom 20. stoljeća. No, budući da se ta teorija često javlja kao razumijevanje svijeta iz "domaće perspektive" (*native understanding*), ona sumnja u njenu analitičku vrijednost. Iako treba uzeti u obzir mišljenja i informacije domaćih ljudi o vlastitom društvu i njihovu položaju u njemu, ne treba ta mišljenja smatrati adekvatnim znanstvenim modelima (str.373, bilj. 5).

Kao "domaći" kulturni antropolog koji radi u području ne mnogo udaljenom od onog u kojem je istraživala K. Verdery, nije mi bilo ugodno pročitati ove retke. Po mom se mišljenju adekvatnost nekih znanstvenih modela može mjeriti samo uspoređujući ih s drugima u kontekstu općeg razvoja određene discipline u *nekom određenom razdoblju*, a ne može ih se odbacivati naprosto zato što su "urođenički". Kritička je antropologija već

odavno odbacila takve stavove kao izraz imperijalističkih odnosa u svijetu. Sadržaj znanstvene discipline gradi se kao zajedničko dobro znanja i interpretacija na temelju kako "domaćeg" tako i "stranog" istraživačkog rada; nema "nacionalnih" znanosti. S druge strane, slažem se s mišljenjem autorice da antropolog može interpretirati kulturnu sredinu koju istražuje samo sa svog vlastitog stanovišta i da rezultat njegova rada nikada nije "fotografija" te sredine (što uostalom važi i za domaće i za strane istraživače). Stoga je krajnji cilj antropologije interpretacija, razumijevanje i omogućavanje "kulturnog dijaloga".

Usprkos ovim kritikama, relativno marginalnim za središnju temu *Transylvanian Villagers*, knjiga K. Verdery je značajna i temeljita studija koja zaslužuje pažnju ne samo istraživača evropske kulture, nego i svih drugih koji se bave problemom etniciteta i modernizacije.

OLGA SUPEK

The Peasant and the City in Eastern Europe. Interpenetrating structures, Irene Portis Winner i Thomas G. Winner (editors), Schenkman Publishing Company, Inc., Cambridge, Massachusetts, 1984, 279 str.

Knjiga *The Peasant and the City in Eastern Europe* sadrži šesnaest referata održanih na međunarodnim skupovima u SAD između 1973. i 1979. godine. (Zanimljivo je uočiti kako je zbornik izašao tek 1984.!). Zbornik s tako široko određenom temom sadrži i vrlo raznorodne priloge. Autori priloga su raznih struka (historičari, etnolozi, sociolozi, lingvisti i književni teoretičari) i pristupaju pitanju odnosa selo - grad s teorijsko-metodičkih postavki i interesa svojih struka. Raznorodnost priloga otežava dublje zalaganje u cjelovitost problematike odnosa sela i grada. Pri tom naročito nedostaje etnološka obrada teme. Činjenica da su autori pripadnici različitih kulturno-znanstvenih tradicija pojedinih zemalja istočne Evrope još je jedan činilac raznorodnosti ovog zbornika. S druge strane, može se uzeti

da je upravo raznorodnost njegova vrлина - interdisciplinarnost pridonosi osvjetljavanju ključne teme s mnogobrojnih stanovišta.

Prvi dio zbornika naslovljen je *Seljak i grad u povijesnoj perspektivi: dinamične društveno-ekonomske strukture i simboličke razine kulture*. Sastoji se od niza članaka središnji problemi kojih su tipologija seljačkih kultura istočne Evrope i nastajanje nacija iz etnički raznorodnih grupa. Prilozi su prvoga tematskog bloka općenitiji (Hoffman i Gunst) a drugoga specifičniji (Wierzbicki i Kutrzeba-Pojnarowa iz Poljske, Erlich iz Jugoslavije, Hofer iz Mađarske). Odnos sela i grada pojavljuje se u tim priložima ili kao jedan od elemenata razlike zapada i istoka Evrope ili kao dihotomija važna u oblikovanju nacionalne svijesti u istočnoj Evropi.

Hoffman (*Gradovi i seljaštvo u evropskoj tradicionalnoj povijesti*) u općim crtama prikazuje odnose sela i grada u starom i srednjem vijeku u zapadnoj i istočnoj Evropi. Ti odnosi određeni su političkim i ekonomskim činocima.

Dok se Hoffman ograničava na opaske o uzrocima (prvenstveno ekonomskim) razlike u urbanizaciji između Istoka i Zapada Evrope, dotle Gunstova analiza (*Neke karakteristike istočno-evropskog ekonomskog i društvenog razvoja: grada i razmišljanja*) obuhvaća i druge činioce koji utječu na razdvajanje povijesnog razvoja Zapada i Istoka. Osim ekonomskih (razvoj gradova), Gunst naglašava i ulogu demografskih (razmjerno veći pritisak stanovništva na raspoloživu zemlju na Zapadu) i pravnih (grčko-rimski princip privatnog vlasništva Zapadne Evrope nasuprot kolektivizmu Istoka) momenata u razvoju različitih društveno-ekonomskih struktura Zapada i Istoka. Ta tri činioaca međusobno su isprepletana - jedni uvjetuju druge i sami bivaju njima određeni.

Unutar istočne Evrope Gunst razlikuje istočnu (centralna Rusija i Balkan) od zapadne sfere (baltičke države, Poljska, Češka, Moravska, Mađarska i Hrvatska). Zbog povoljnog geografskog položaja zapadnijih zemalja i rasprostranjenja rimskog prava na tom području, zapadno-evropski utjecaji - ekonomski, politički i kulturni - nailaze ovdje na plodno

tlo od 16. stoljeća. Tako se u prijelaznoj zoni gubi azijski način proizvodnje, potiče se proizvodnja na veliko, individualizira seljak i razvijaju gradovi zapadno-evropskog tipa. U zaključku Gunst nabraja negativne posljedice nasljeđenih društvenih struktura u 20. stoljeću u istočnoj Evropi. To su agrarno pitanje, velika uloga države u akumulaciji kapitala i slab industrijski razvoj zbog nepostojanja domaćeg tržišta. Jedino u razvoju alodijalnog sistema proizvodnje u 17. i 18. stoljeću pod ekonomskim pritiskom zapadne Evrope, s čime u vezi dolazi do modernizacije poljoprivrede i prvobitne akumulacije kapitala, vidi Gunst pozitivan element feudalnog nasljeđa.

Prikazala sam ovaj članak iscrpnije jer mi se čini da je to jedini prilog prvog dijela zbornika koji koherentno analizira svoju temu i to sveobuhvatno. Povijesni razvoj shvaćen je kao rezultat odnosa demografskih, ekonomskih, pravnih i kulturnih struktura unutar jednog društva, ali on može biti i modificiran uplivom izvana kao u slučaju zapada Istočne Evrope.

Ostali prilozi prvog dijela bave se osobnostima kulturno-historijskog razvoja pojedinih zemalja, naročito pitanjem oblikovanja nacija. Polazeći od razlikovanja pojmova narod ili etnička grupa (folk) i nacija (nation), Wierzbicki (*Razvoj nacionalne svijesti na poljskom selu prije drugog svjetskog rata: od seljaka-kmeta do seljaka-građanina*) analizira formalna svojstva oblikovanja nacionalne svijesti u Poljskoj iz etnički raznorodnih grupa. Cijeli proces shvaća se kao poseban slučaj procesa komunikacije (što autoru omogućava primjenu teorije komunikacije u analizi), a etničke grupe kao povijesno uvjetovane strukture promjenljivih granica. Članak V. Erlich (*Historijska svijest seljaka*) srodan je po temi prethodnom članku. Autorica vrlo razvijenu historijsku svijest srpskog naroda usko povezuje s aktivnom ulogom koju je on odigrao u osnivanju srpske države u 19. stoljeću, nakon pada stare, srpske države, ali autorica detaljnije ne analizira povijesne uvjete razvoja te svijesti.

Hofer (*Seljačka i urbana kultura u periodu modernizacije: nacrt problema na osnovi građe iz Mađarske*) definira seljačku

kulturu slično Wierzbickom a oboje polaze od Barthova teorijskog modela. To je kultura posebnog društvenog sloja. Njezini simboli služe za identifikaciju članovima grupe a prema drugim grupama održavaju granicu. Ključna je pri tome teza da su određenja seljačke kulture nestalna a ne jednom zauvijek određena u materijalnim artefaktima, jeziku i religiji. Ona su uvjetovana mjestom seljaka u cjelokupnom društvu u određenom vremenu. Hofer osobito naglašava važnost kulturnih elemenata u objašnjavanju ponašanja seljaka i subjektivnu stranu određivanja granica nacije. Hofer načinje i temu drugog dijela zbornika, naime da proučavanja i vrednovanja seljačke kulture ovise o društvenim interesima, te o političkim i ideološkim pitanjima.

Prilog Kutrzeba-Pojnarowe (*Utjecaj povijesti seljaštva na model tradicionalne seljačke kulture i mehanizmi njegovih preobrazbi*), kao i prilozi V. Erlich i Hofera, kritički analizira mit o homogenoj seljačkoj kulturi.

Članci skupljeni u drugom dijelu zbornika (*Simboličko ponašanje: ruralni i urbani odnosi*) kritički prikazuju modele seljačke kulture nastale u gradskoj sredini. Autori priloga, lingvisti i književni teoretičari, prikazuju gradske koncepcije seljačke kulture i njihove simboličke izraze u literaturi i socijalnoj filozofiji u 19. i 20. stoljeću u Poljskoj (Mayenowa, Pomian, Peterkiewicz), Mađarskoj (Bojtar i Nyiro) i Albaniji (Pipa). Slijedi tek kraći prikaz tih članaka jer nisu dio užeg predmeta etnologije.

Pomian (*Poljski seljak u literaturi i ideologiji*) tvrdi da iako različito vrednuju seljaštvo, romantizam i naturalizam, ta dva prevladavajuća pogleda na svijet devetnaestoga stoljeća, imaju zajedničku podlogu u nostalgiji za izgubljenim rajem sela. Za razliku od velikog Pomiana koji nalazi da seljak nije česta tema literature i filozofije u Poljskoj u 19. stoljeću, Bojtar (*Folklorni elementi u suvremenoj istočno-evropskoj literaturi*) opisuje situaciju u Mađarskoj sličniju onoj u Hrvatskoj. Naime, česta tema književnosti je seljačka kultura. Tu tematsku određenost autor tumači vezanošću istočno-evropske književnosti 19. stoljeća za razvoj književnog jezika. Početak

19. stoljeća obilježen je prosvjetiteljstvom i idealom nacionalne nezavisnosti koji se prožimaju u pokretu za jezičnu obnovu.

Nyiro (*Integracija seljaka u mađarsku književnost na početku 20. stoljeća*) i Pipa (*Seljak u suvremenoj albanskoj književnosti*) donose priloge o književnosti 20. stoljeća. Seljačka situacija postaje glavno pitanje programa društvenog napretka u Mađarskoj početkom stoljeća. To se odražava u bogatoj sociografskoj literaturi.

Pipa govori o "socijalnom neoromantizmu" u albanskoj književnosti. Ta književnost je socijalna po podršci koju pruža radikalnim društvenim promjenama a romantičarska po isticanju heroizma albanskog naroda.

Svejkovsky (*Seljak u srednjevjekovnoj slavenskoj književnosti: problem književne teorije*) analizira modele seljaštva u srednjem vijeku na Zapadu.

Dva posljednja članka razmatraju odnos pisane i usmene književnosti. U neke vrsti "ontološkom pristupu" (cf. Matejka) Doležel (*Usmena i pisana književnost: teorijske implikacije proizašle iz srpske epike*) zastupa monističku tezu o jedinstvenosti pravila naracije usmene i pisane književnosti. Nasuprot tome Matejka (*Divergentne srpsko-hrvatske tradicije usmene i pisane govorne umjetnosti*) izlaže argumente za temeljno razlikovanje tih dviju književnosti.

JASNA ČAPO

Podkulture (zbornik tekstova), 1, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd 1985, 149 str.

Jugoslavenski etnolozi i sociolozi zainteresirani za znanstvenu literaturu o kulturi mladih, kontrakulturama i potkulturama, o njoj se mogu informirati u stranim časopisima i bibliografijama, a moraju je uglavnom nabavljati u inozemstvu i čitati u originalu. U Jugoslaviji su, uz nekoliko članaka u časopisima, do danas prevedene samo tri knjige o ovoj tematici (Theodora Roszaka, Dicka Hebdigea i Mikea Brakea). Ljubljanski časopis "Problemi"